

Inhoud

- 7 Woord vooraf door Johan Braeckman
en Dirk Verhofstadt

Essays, lezingen en artikelen

- 25 Informatie en filosofie
43 Het religieus levensstadium
53 Adorno en de Verlichting
71 Televisie en moraal
79 Het medisch beroepsgeheim: ethische grondslagen
93 Ethische grenzen aan de gezondheidszorg
109 Deskundigheid en democratie
115 De nieuwe politieke cultuur
121 Vrijheid als filosofisch en maatschappelijk
vraagstuk
139 Ecofilosofie: een nieuwe manier van denken?
147 Medische ethiek in de sportgeneeskunde
153 Wat poëzie voor mij betekent
157 De Belgische euthanasiewet
167 Over de multiculturele samenleving
189 De Mattheuspassie
203 De islam en de hoofddoek in België,
een bredere benadering
235 Het milieuscepticisme van Lomborg
245 Van dodencultus naar christelijk
onsterfelijkheidsgeloof

Opiniestukken

287 Inleiding

Interviews

365 Inleiding

367 En de mens scheidt de natuur

377 We moeten in de industrielanden gewoon
naar een daling van de bevolking

385 Over skepticisme

405 De dood en euthanasie

411 Het licht van de rede

435 'Depressies en zo: ik heb daar geen tijd voor'

449 'Als ik na mijn dood toch plots voor God sta,
zou ik zeggen: "Je hebt gelogen dat je zwart ziet"'

457 'In wijsheid is veel verdriet'

465 Dankwoord

467 Noten

‘Alles wat voortreffelijk is, is even moeilijk als zeldzaam’ (Spinoza)

Etienne Vermeersch overleed op 18 januari 2019 in het Universitair Ziekenhuis in Gent, na een slevende ziekte die iets langer dan een jaar duurde. Op het einde van zijn leven kon hij moeilijk praten, maar zijn geest was helder en hij communiceerde met pen en papier. Hij koos, geheel in lijn met zijn eigen levensovertuiging, voor euthanasie. ‘Ik sterf dankzij mijn levenswerk’ was een van de laatste zinnen die hij neerschreef. Het filosofisch werk dat tot de wetgeving op euthanasie leidde zoals we die nu kennen, is wellicht zijn grootste verwezenlijking. Mede dankzij hem kunnen mensen die ongeneeslijk ziek zijn en ondraaglijk lijden, afscheid nemen van het leven en van hun familie en geliefden, op het moment en in de omstandigheden die ze zelf verkiezen. Hij gaf talloze lezingen over de levenseindeproblematiek en nam deel aan tientallen debatten waarin hij zijn opvattingen erover uiteenzette. Reeds in 1971 verdedigde hij op de nationale televisie (BRT) het recht op euthanasie. Ondanks het feit dat hij met recht en reden trots was op zijn bijdrage tot het tot stand komen van de euthanasiewet, was hij niet van mening dat die wet perfect was. Het artikel waarin hij de Belgische met de Nederlandse euthanasiewet vergelijkt, voor dit boek naar het Nederlands vertaald, maakt dat helemaal duidelijk.

Toch was hij gelukkig dat, de omstandigheden in acht genomen, de euthanasiewetgeving een feit was en hij om euthanasie verzoeken kon. Dat was bijna vanzelfsprekend, het kwam niet onverwacht. Het was *zijn* levenseinde. Samen met zijn echtgenote Josiane – ze trouwden in 1969 – en enkele intimi bleven we tot het laatste moment aan

zijn zijde. We haalden herinneringen op en vertelden nog enkele anekdotes. We lachten, en dronken een glas champagne. Zijn bijzondere gevoel voor humor behield hij tot op het einde. Hij vond dat hij een gelukkig leven had geleid, al had hij nog zoveel willen doen. Nog een boek publiceren over zijn *vormtheorie* waarover hij ooit zijn doctoraat schreef, maar het ging niet meer. Zijn geest wou wel, maar zijn lichaam liet het niet meer toe. We nemen in dit boek een artikel op waarin hij zijn ideeën over *vormen* en *informatie* uiteenzet (*Informatie en filosofie*, 1963). Hij schreef het toen hij nog jong was, nog voor hij er zijn doctoraat aan wijdde. Het illustreert dat het onderwerp hem levenslang begeesterde. Ook aan het onderzoek naar de historiciteit en de betekenis van Jezus wou hij nog een boek wijden. Hij sprak over zijn onderzoek daaromtrent als 'een hobby', maar het is verre van overdreven om te stellen dat hij een van de weinig echte Jezus-specialisten was binnen ons taalgebied. Het boek is niet afge- raakt, maar gelukkig is er het hoorcollege *Een geschiedenis van Jezus Christus* (uitgebracht door Home Academy).

Hij vroeg ons niet om voor Asklepios een haan te offeren, maar schreef 'Zorg goed voor elkaar'. Toen legde hij zijn pen neer, alles was gezegd. We namen afscheid, rustig, sereen en liefdevol. Zijn overlijden maakten we, overeenkomstig zijn wil, pas bekend na zijn crematie. Hij wou van zijn euthanasie geen statement maken. Hij had ons vooraf duidelijk gemaakt dat hij met zijn keuze geen voorbeeld voor anderen wilde zijn, geen soort rolmodel of inspirator. 'Elke mens moet voor zichzelf beslissen,' gaf hij ons mee.

Sint-Michiels

Etienne Vermeersch werd geboren in Sint-Michiels (Brugge) op 2 mei 1934. Zijn vader heette Cyriel (°1899), zijn moeder Clara Willaert (°1900). Zijn ouders, evenals zijn grootouders en de andere leden van de families, waren praktiserend katholiek, zoals toentertijd in Vlaanderen nog zeer gebruikelijk was. Etienne had een broer, Hubert (°1931) en een zus, Bernadette (°1939). Zowel de vader als een oom van Etienne ontwikkelden reeds vroeg een sterke interesse in de Vlaamse Beweging. Ze werden tijdens en na de Eerste Wereldoorlog vaak geconfronteerd met onrechtvaardigheid en achterstelling, zowel om taalkundige als sociale redenen. Het zorgde voor een blijvend engagement voor de Vlaamse Beweging in het gezin Vermeersch, evenals

bij Etienne zelf; zie zijn inzet voor de zogenaamde Gravensteengroep (een groep van Vlaamse intellectuelen, opgericht in 2008, die ideeën ontwikkelde over de verderzetting van de Belgische staatshervorming).

In 1940 ging Etienne naar de lagere school. Hij las vanaf het tweede leerjaar iedere week meerdere boeken, die hij ontleende uit de parochiebibliotheek. De oorlogsjaren lieten ongetwijfeld een diepe indruk op hem na. Hij maakte het bombardement van Sint-Michiels op Pinksteren 1944 zeer bewust mee, evenals de uitbundige feestviering bij de bevrijding en de dramatiek van de volkswoede die zich richtte op collaborateurs.

Rond Pasen in 1945 gaf hij aan zijn ouders te kennen dat hij het beu was op de gemeenteschool. Hij had het gevoel er niks meer bij te leren. Zijn ouders lieten hem daarop naar het Sint-Lodewijkscollege in Brugge gaan, waar hij het zesde en zevende leerjaar volgde, en daarna voor de Grieks-Latijnse humaniora koos.

Als kind en tiener had Etienne Vermeersch een zeer ruime belangstelling, zowel voor literatuur, taalkunde, wiskunde als scheikunde, maar evenzeer voor theologie en filosofie. Die breedheid van denken is hem heel zijn leven blijven kenmerken. Zoals hij zelf aangaf, leidde de lectuur van Gerard Walschaps boek *Zuster Virgilia* tot een beslissende wending in zijn leven. Walschaps roman deed Etienne beseffen dat zijn christelijk geloof, dat hij door zijn opvoeding had meegekregen, geen rationele grondslag had. Dit besef leidde tot een geloofscrisis die hij, in acht genomen het grote belang van zijn geloofsbeleving tot dan toe, zeer scherp aanvoelde. Hij zocht antwoorden in de existentialistische filosofie, wat tot de overtuiging leidde dat hij een 'sprong in het absurde, een sprong naar God toe' moest maken. (De vergelijking met Kierkegaard ligt hier voor de hand. Hij was zich daar scherp van bewust en kende het werk van de Deense filosoof zeer goed, zie zijn tekst erover in dit boek.) Zoals in alles wou hij ook daarin zo consequent mogelijk denken en handelen, wat hem tot het inzicht bracht dat hij zich volledig aan God diende te wijden. Hij begon in september 1953 aan het noviciaat (de 'proeftijd') van de jezuiten in de abdij van Drongen. Hij werd er diep aangegrepen door de meditaties over de *Geestelijke Oefeningen* van Ignatius van Loyola. Etienne wees er vaak op dat hij in het klooster intense momenten van geluk en ontroering beleefde, maar evenzeer waren er periodes waarbij een gevoel van verlatenheid en troosteloosheid optrad. Na het novi-

ciaat studeerde hij Klassieke Filologie. Vooral de lessen van professor – en pater – Emiel De Strycker bleven hem zijn hele leven bij. Hij legde examen af voor de Examencommissie van de Staat in Brussel. Na zijn legerdienst behaalde hij het diploma van kandidaat in de Klassieke Filologie.

Het goede leven

Na enkele jaren in het klooster begon hij te twijfelen aan de innerlijke samenhang van het geloofssysteem. Vooral de stelling dat de wil van de overste de wil van God uitdrukt, vond hij ongeloofwaardig. Dit leidde, op 23 december 1958, tot zijn uittreding uit de orde. In de jaren daarna behaalde hij het licentiaatsdiploma Klassieke Filologie aan de Universiteit Gent. Hij schreef zich ook in voor de kandidatuurstudies Wijsbegeerte. Zijn licentiaatsverhandeling voor de studie Klassieke Filologie handelde over het zielsbegrip en de ontwikkeling van het denken over het leven na de dood. Het is eveneens een onderwerp dat hem zijn hele leven is blijven boeien. Hoe grondig hij zich erin verdiepte, mag blijken uit de tekst *Van dodencultus naar christelijk onsterfelijkheidsgeloof* die we in dit boek opnemen (zie ook zijn hoorcollege *Het Hiernamaals*, uitgegeven bij Home Academy).

Zijn studie Wijsbegeerte bracht hem in contact met meerdere mensen die hem sterk inspireerden, in het bijzonder Leo Apostel, Jaap Kruithof en Hugo Van den Enden. Onder hun invloed werd hij definitief ongelovig en filosofisch materialist (dit wil zeggen: er bestaat enkel materie, er is niet zoiets als een niet-materiële ziel of geest). Ook zijn ethische visies en opvattingen over de invulling van ‘het goede leven’ veranderden, onder meer met betrekking tot seksualiteit. Etienne verwees in dit verband vaak naar het belang van Alfred Kinseys boek *Sexual Behavior in The Human Male* (1948). De lectuur ervan bracht hem tot de overtuiging dat ongemotiveerde taboes omtrent seksualiteit bestreden moesten worden. Tijdens zijn licentiestudies Wijsbegeerte, werd hij eerst assistent bij Willy De Coster (experimentele, differentiële en genetische psychologie), en in 1961 bij Leo Apostel (logica en kennisleer). Hij behaalde het licentiaatsdiploma Wijsbegeerte met een verhandeling getiteld *Informatietheorie en de wetenschappen van de mens*. Met Leo Apostel als promotor werkte hij dit thema verder uit in zijn doctoraatsthesis, waarin

hij ook een grondige analyse maakte van zowel het Logisch Empirisme (in het bijzonder het werk van Rudolf Carnap), de opvattingen van Ludwig Wittgenstein (I & II) en Karl Popper, maar evenzeer van de fenomenologie van Edmund Husserl en Martin Heidegger. Hij behaalde het diploma van Doctor in de Wijsbegeerte in 1965. Zijn verhandeling werd in 1967 gepubliceerd onder de titel *Epistemologische inleiding tot een wetenschap van de mens*. In datzelfde jaar werd hij benoemd tot Gewoon Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Gent (nu: Universiteit Gent). Zijn leeropdracht omvatte algemene inleidingen tot de wijsbegeerte en de wetenschapsfilosofie; de wijsbegeerte in historisch perspectief; de studie van de hedendaagse wijsbegeerte; de wijsgerige antropologie; de geschiedenis van het christendom, en de geschiedenis van de wetenschappen in de Oudheid. Het merendeel van deze opleidingsonderdelen doceerde hij meerdere decennia, sommige tot zijn emeritaat in 1997 (waarna hij als gastprofessor nog enkele keren het vak Geschiedenis van het christendom gaf). Hij gaf ook meerdere jaren les aan het RUCA (Antwerpen) en het RITCS (Brussel).

Etienne Vermeersch stond bekend als een briljant docent. Gedurende zijn academische loopbaan gaf hij naar schatting les aan 40.000 studenten. Zelfs de zogenaamde 'inhaallessen' op zaterdag lieten het auditorium vollopen. '*Ce que l'on conçoit bien s'énonce clairement, et les mots pour le dire arrivent aisément,*' schreef Nicolas Boileau. Het is een opvatting die bij uitstek toepasselijk is op Etienne Vermeersch. Wanneer hij iets uitlegde, hoe moeilijk of technisch het ook was, werd het begrijpelijk, inzichtelijk, en bijna steeds ook spannend en intrigerend. Eenieder die ooit een les of een lezing van hem bijwoonde, kan dit bevestigen. Het is zo goed als zeker dat wie ooit door Vermeersch op een denkfout of een lacune in zijn kennis werd gewezen, meteen ook het genoeg smaakte de correcte informatie van hemzelf te horen. Het was een van zijn karakteristieke eigenschappen: de drang en de wil om uitleg te verstrekken, om onbegrip te bestrijden, om misverstanden te voorkomen. Hij kon het als geen ander, het was een van zijn grootste talenten (ook al vond niet iedereen het even prettig om door hem gecorrigeerd te worden). Dat gold evenzeer voor onderwerpen die hem helemaal niet lagen. Zo liep hij bijvoorbeeld niet hoog op met de ideeën van de Duitse filosoof Martin Heidegger, maar er waren er weinig die Heidegger zo helder konden uitleggen als Vermeersch. Had Heidegger zijn ideeën toegelicht

gekregen door Vermeersch, dan had hij ze misschien zelf wat beter begrepen.

Ongebreidelde interesses

Hoewel hij een ontelbaar aantal lessen en lezingen gaf, en ofschoon hij zichzelf vaak als 'eerder lui' bestempelde, vond hij toch de tijd om zich grondig te verdiepen in diverse filosofische kwesties. Vanuit wetenschappelijk, vaktechnisch perspectief zijn de belangrijkste artikelen die hij publiceerde, die over het grondslagenonderzoek van de menswetenschappen, over de filosofische aspecten van de informatica en artificiële intelligentie, en vooral die over de toepassing van de informatietheorie op het cultuurbegrip. Later in zijn carrière kwam meer nadruk te liggen op algemeen maatschappelijke en ethische problemen, vooral op het gebied van milieufilosofie, cultuurfilosofie en bio-ethiek. Zo werd hij een van de belangrijkste wegbereiders van de legalisering van abortus en euthanasie in België.

Naast zijn activiteiten als onderzoeker en docent, nam hij ook diverse bestuurlijke taken op zich. Hij was decaan van de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte (van 1977 tot 1979) en vice-rector van de Universiteit Gent (van 1993 tot 1997). Verder was hij lid van de Bouwcommissie van de universiteit, lid van de Onderzoeksraad, oprichter van de universitaire filmclub *Film-Plateau*, lid van de Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid, van de Raad van Bestuur van het Gents Universitair Ziekenhuis, van de Raad van Bestuur van het Vlaams Interuniversitair Instituut voor Biotechnologie, van de Milieu- en Natuurraad in Vlaanderen, en van de Federale Raad voor Wetenschapsbeleid. Bovendien was hij ook lid en enkele jaren voorzitter van het invloedrijke Raadgevend Comité voor Bio-ethiek. De adviezen ter zake van het Raadgevend Comité hadden een beslissende invloed op het tot stand komen van de euthanasiewet (in het bijzonder het advies van 12 mei 1997). Ook andere *adviezen* van het Raadgevend Comité die een grote invloed hadden op de wetgeving zouden niet bestaan zonder zijn inbreng, onder meer betreffende stamcellen en genetische manipulatie. Het advies dat het toelaten van therapeutisch kloneren bepleit, gaf aanleiding tot diepgaande discussies in de Senaat, maar werd uiteindelijk goedgekeurd mede door toedoen van Vermeersch.

De interesses van Etienne Vermeersch besloegen zowat alle disciplines, van filosofie, geschiedenis en antropologie, over astronomie,

fysica, scheikunde, biologie, wiskunde, informatica, robotica en ethiek, tot beeldende kunst, theater, muziek en gastronomie. Dit vertaalde zich in overvolle boekenrekken in zijn chaotische werkkamer. Zijn computer zat daar ergens in verborgen, als een oase tussen de boeken, tijdschriften, doctoraten, essays, nota's, krantenknipsels en briefjes vol kleine kanttekeningen. De kloof tussen de 'twee culturen', de zogenaamde geesteswetenschappen enerzijds en de natuurwetenschappen anderzijds, bestond niet in het hoofd van Etienne Vermeersch. Of het nu over Shakespeare of de tweede wet van de thermodynamica ging, over Sophocles of de niet-euclidische meetkunde, over de Vespers van Monteverdi of de moleculaire biologie, hij kon erover meepraten. Bovendien had hij ook een grondige kennis van het klassieke Grieks en Latijn en beheerste hij meerdere andere talen. Hij pakte zeer geregeld en graag met zijn kennis uit. Sommigen vonden dat ongetwijfeld irritant, maar een grote meerderheid genoot ervan.

Passie en empathie

Etienne Vermeersch was overwegend optimistisch, overtuigd van de kracht en mogelijkheden van het redelijke denken en de dialoog. Daarom schreef hij zo graag en vaak opiniestukken; hij was sterk overtuigd van de zinvolheid daarvan. We nemen ter illustratie een relatief kleine selectie van die stukken op in dit boek. Vermeersch had de reputatie een koele 'ultrarationalist' te zijn, maar in wezen werd hij gedreven door passie en empathie. Hij verdroeg menselijk noch dierlijk lijden, wond zich op over elke vorm van onrecht en maakte zich grote zorgen over de levenskwaliteit van de toekomstige generaties. Soms gaf hij zelf aan dat hij zoveel mogelijk zijn emoties negeerde, maar dat klopt niet. Hij kon bijvoorbeeld diep ontroerd worden door een kunstwerk of een compositie, of zich kwaad maken over onrechtvaardigheden. Zijn rationaliteit stond niet tegenover emotionaliteit, maar tegenover irrationaliteit. Dat kwam vooral tot uiting in de vele interviews die hij gaf. Of het nu voor scholieren of voor bekende journalisten was, het maakte hem niet uit. Hij trachtte voor iedereen tijd vrij te maken en zorgde er telkens voor goed geïnformeerd te zijn. Omdat zoveel van zijn persoonlijkheid en van zijn opvattingen tot expressie kwam in de interviews die hij gaf, nemen we hier ook een kleine selectie op. Een representatief voorbeeld

is het interview over SKEPP, waarvan hij overigens een stichtend lid was. Het lijken bij uitstek intellectualistische bezigheden; uitleggen waarom de moderne scheikunde aantoonde dat homeopathie niet kan werken, bijvoorbeeld, of waarom een *perpetuum mobile* volgens de basiswetten van de fysica onmogelijk is. Maar de morele dimensie was even sterk aanwezig in zijn engagement voor SKEPP. Hij vond het schrijnend en onrechtvaardig dat er misbruik wordt gemaakt van de lichtgelovigheid en van andere zwakheden van mensen.

Ook hier toont zijn inzet aan hoe de mens Etienne Vermeersch in elkaar zat en hoe de dubbele tendens van rationaliteit en empathie voortdurend aanwezig was. Zijn streven naar authenticiteit, naar betrouwbare kennis en morele rechtvaardigheid komt onmiskenbaar naar voren uit meerdere van zijn filosofische analyses. De waarde ervan moest ook blijken uit wat je ermee kon aanvangen: hoe draagt intellectueel werk bij tot vermindering van onwetendheid en van lijden? Hij begreep niet waarom niet meer filosofen, academici en intellectuelen de strijd aangaan met pseudowetenschappen en allerlei vormen van irrationaliteit. Los van de ellende die al die misvattingen teweegbrengen, kan de filosoof en wetenschapper net daar ontdekken hoe sterk de eigen opvattingen zijn.

Toekomstige generaties

Het *do-ut-des*-principe zit diep in de westerse cultuur ingebakken. Ik geef, zodat jij aan mij zal geven. Wederkerigheid is een van de pijlers van onze moraal. Maar wat met diegenen die niks kunnen teruggeven, zoals de toekomstige generaties? Een cynicus vroeg zich ooit af: '*What has posterity ever done for me?*'; 'Wat heeft het nageslacht ooit voor mij gedaan?' De vraag is natuurlijk retorisch, aangezien, behalve misschien voor een korte periode de kinderen en kleinkinderen, het nageslacht niks *kan* doen voor iemand die in het verleden leefde. Toch moeten we de toekomstige generaties mee opnemen in de morele cirkel, redeneerde Etienne Vermeersch. Wat wij doen, heeft onvermijdelijk een effect op mensen die pas geboren zullen worden wanneer wij al lang verdwenen zijn.

Dat effect is ethisch van belang. We moeten ons bekommeren om het milieu, de opwarming van de aarde, het verlies aan biodiversiteit en de uitputting van natuurlijke grondstoffen, omwille van de levenskwaliteit van diegenen die na ons op aarde zullen leven. Een cruciale

factor in de milieufilosofie van Etienne Vermeersch vormde de bevolkingstoename. Er was weinig waarover hij zich meer zorgen maakte. Toen hij in 1934 geboren werd, leefden er een goeie twee miljard mensen op aarde. Op het moment van zijn tachtigste verjaardag waren we met ruim zeven miljard. Hij kon moeilijk begrijpen dat velen maar niet inzagen dat een verdere toename van de bevolking, gezien de eindigheid van de beschikbare ruimte en grondstoffen, vroeg of laat onvermijdelijk zou uitmonden in een catastrofe.

Hij schreef er zijn bekendste werk over: *De ogen van de panda* (1988). Zijn analyse is kort, maar glashelder. De samenhang tussen wetenschap, technologie en kapitalisme – wat hij het wTK-bestel noemde – heeft velen welvaart en een hogere levenskwaliteit bezorgd. Maar het is ook ten koste gegaan van de natuur. Als miljarden mensen in de toekomst de armoede ontstijgen door aansluiting te vinden bij het wTK-bestel, dan is het risico dat de draagkracht van de planeet wordt overschreden zeer reëel. De enige uitweg die ethisch verantwoord is, combineert een drastische ommekeer in het kapitalistische productie- en consumptiepatroon met een grondige daling van de geboortecijfers. Zijn meest pessimistische gedachten gingen uit naar het gebrek aan inzicht, bij wereldleiders en andere verantwoordelijken, in die hele dynamiek die tot onze ondergang kan leiden. 'Ik zal sterven in de overtuiging dat deze wereld steeds onleefbaarder zal worden,' zo merkte hij soms op.

Naast de demografische problematiek volgde hij met grote belangstelling ook het onderzoek naar de opwarming van het klimaat. Het stoorde hem mateloos dat er nog steeds zogenaamde 'klimaatontkenners' zijn; mensen die betwisten dat er antropogene factoren aan de opwarming ten grondslag liggen. In dergelijke kwesties kwamen meerdere van zijn interesses samen: zijn belangstelling voor wetenschapsfilosofie en skepticisme (klimaatontkenners hangen pseudowetenschap aan); zijn morele gedrevenheid (het zijn de armen en de mensen na ons die het slachtoffer worden); zijn zoektocht naar een levenswijze die gebaseerd is op betrouwbare kennis. We nemen in dit boek meerdere teksten op waarin al die onderwerpen aan bod komen.

Tijdens de laatste weken van zijn leven kwamen de zogenaamde klimaatspijbelars week na week op straat, om politici tot meer actie aan te zetten. De avond van donderdag 17 januari, de dag voor zijn overlijden, keken we samen naar het journaal in zijn ziekenhuis-

kamer. Men bracht een verslag uit over de optocht van meer dan twaalfduizend scholieren in het centrum van Brussel. Etienne Vermeersch stak, liggend op zijn ziekbed, zijn duim omhoog en glunderde.

Betrouwbare kennis

Bij het brede publiek stond Etienne Vermeersch bekend als een harde *debater*, iemand die zijn gesprekspartners vaak als tegenstanders tegemoet trad en overklaste met zijn kennis en spreekvaardigheid. Hij had een hekel aan intellectuelen en politici die met obscurantisme hun gebrek aan inzichten maskeren, die aan debatvervuiling doen door onwaarheden te verkondigen, buikgevoelens laten primeren op de rede, drogredenen gebruiken of de absurde consequenties van hun eigen opvattingen niet lijken in te zien. Hij zag het als zijn plicht om dogma's en onwaarheden te bekampen. Het was ongetwijfeld een deel van zijn persoonlijke zingeving. De helderheid en authenticiteit waarmee hij deze rol op zich nam, maakte hem bij het brede publiek geliefd, maar het leverde hem ook veel vijanden op. Hij ontving vaak haatmail en zelfs doodsb bedreigingen; kranten publiceerden scheldproza aan zijn adres en velen met extreemrechtse of -linkse sympathieën bestookten hem voortdurend op sociale media.

Voor een deel lag de kritiek die hij kreeg aan zijn stijl: Etienne Vermeersch had een *'take no prisoners'* aanpak in controverses. Hij kon er hard tegenaan gaan en maakte van de tijd die hij op radio en televisie kreeg vaak gebruik om genadeloos komaf te maken met intellectueel ondeugdelijke opvattingen. Hij speelde evenwel altijd de bal, nooit op de persoon. Tijdens debatten, net zoals in zijn publicaties, lagen al zijn kaarten op tafel. Wie er betere had, kon hem onderuithalen of corrigeren. Hij was er diep van overtuigd dat dit de beste manier was om tot steeds betere inzichten te komen.

De wijze waarop Vermeersch te werk ging in discussies en debatten, kon soms hard en pijnlijk zijn. Niettemin kunnen velen getuigen dat ze als persoon ten volle door hem werden gerespecteerd, ook wanneer hij hun meningen scherp bekritiseerde. Dat hij daarbij soms botste, ook met mensen met wie hij bevriend was of met wie hij zich filosofisch en levensbeschouwelijk verwant voelde, dat nam hij er dan maar bij. Etienne Vermeersch zocht de controverse niet op voor de controverse op zich, hij had zelfs een hekel aan ruzie. Maar als een filosoof voor wie de intrinsieke kwaliteit van argumenten primeerde,